

ЗАМАН

Газета издается на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ВРЕМЯ

КЪАРАУ

Ишлей эсегиз, кёл салып ишлеиз

Башчыны Май районнга ишчи жолучулугу «Ленинцы» эл мюлк предприятядан башланганды. Республиканы мюлклерини асламысча болмай, ол кесини производствосун сакълаалганды. Ново-Ивановское элде 450 адамны иш бла жалчыханды. Мюлкню 4000 гектар жери барды, аны 3200 гектары сюрголедиле. Предприятие асламысында тахта кегетле, жемишле ёсдюреди, эт, жумуртхала, сют, консерва эм кыйыма продукция чыгъарды. Аланы барысын да адамла сыйюп аладыла. Аны кый, деп ангылатханды мюлкню башчысы Владимир Бердюжа, продукция асыры кеп суралгандан, аны чыгъарып жетишалгъан окъуна эталмайбыз.

Производство цехле эмда аланы тийрелери да шёндюго излемлеге келишедиле деп айтырча тыйюлдо, алай коллектив кыйын заманлада да кючюн сакълаганы бла кыалмай, аны андан ары айнытып барады. «Республикада тышындан кыарагъанда, бек ариу кёрюнген, жылтырап тургъан предприятйла бардыла. Алай ала кредитлеге ишленгендиле, борчлары миллиардла бла саналадыла, кеслери да бир тюрлю налог да төлемейдиле», - деп чертгенди Юрий Коков. «Ленинцы» эл мюлк коллектив предприятйе тюз жол бла барганын белгилеп, Юрий Коков эл мюлкню министри Мухамед Шахмурзовча республикада саулай халны билдирге эмда кыаралны жанындан

Тюнене КъМР-ни Башчысыны күүлугун болжаллы халда толтургъан Юрий Коков Май районда болганды. Анда «Ленинцы» эл мюлк предприятйега, Ново-Ивановское элде школга, район больницага, поликлиникага, Улайгъан адамланы юйюне, саулукуну кючлендириу жаны бла сабий лагерьге барып, аланы халларын кёргенди. Ол кюн окъуна республиканы оноучусу Нальчик шахарда А.Шогенцуков атлы Къабарты драма театры бла Курзалны жангыртуу ишле кыалай барганына кыараганды.

болушлукъ керек болгъан мюлклени тизмесин кыурашдырырга буюрганды.

Юрий Коков юй кыанатлы этни чыгъарыу, мирзеуно жарашдырыу кыалай барганына кыараганды, малчы комплексде болганды, малланы багъыу амалла бла шагъарейленгенди. Мюлкде бир кыауум социальный

программала да жашауда бардырыладыла, ол санда элни тап халга келтириу, чыгъармачылык коллективлеге болушуу жаны бла да. Алай 360 сабий окъугъан эл школга артыкъда уллу болушлукъ керек болуп турады. Мында башлангъан класслагъа окъуу китапла жетишмейдиле, мебель керекди. Актовый зал бла ашха-

на бир отоудадыла. Мындан 45 жыл алгъа ишленген окъуу юйге федеральный программаладан бирини чеклеринде ремонт этерге тийишлиди, алай республика да аха кыошмаса, иш барлык тыйюлдо.

Юрий Коков аха кереклиси чаклы бир табыллыгына ишлейдиле. «Ол магъаналы жумушду, аны тамамламай жарырык тыйюлдо», - дегенди.

Майский шахарда бир сменнге 380 адам келиучо поликлиникада ремонт ишле бошалгъандыла, жангы медицина оборудование салына турады. Мындан юч жыл алгъа кыурулушчула ишлерин тохтатып кыйгъан эдиле, ала аны башларла деп киши ийнанмай эди, андан тонгюлген эдиле. 2014 жылны башында уа аха табаргъа, поликлиниканы ремонтун бошаргъа эмда эллиле

медицина жумушла бла тынгылы жалчытылынырча этерге деп, алай борч салынган эди. Аны кысха заманны ичинде-тёрт айгъа- бошаргъа кюлдан келгенди.

Алай билимли кадрла жетишмейдиле. Медиклени бир кыаууму эки, бирде уа юч ставкада ишлейдиле. Аны баш сыйтауу жаш врачланы жашар жерлери болмагъанындады. Май район больницаны сабий бёлюмюне да ремонт бек керек болуп турады. КъМР-ни Башчысы ишге чакъырылгъан специалистлеге ал кезиледе служебный фатарла берилселе иги боллукъ эди, дегенди. Сабий блокга ремонт этер ючюн керек болгъан ахчаны да (сегиз миллион сом чаклы бирни) мажарыгъа кереклисин чертгенди.

(Ахыры 2-чи бетдеи).

Жазылуу - 2014

ЗАМАН АЗ КЪАЛГЪАНДЫ

Хурметли окъуучуларыбыз!

2014 жылны экинчи жарымына жазылуу кампания бошалыргъа заман аз кыалганды. Сиз алыкъа миллет газетибизге жазылыргъа жетишалмай тура эсегиз, бир амал табыгъыз да, бу кыйыматлы жумушну тамамларгъа кюрейгиз, маржа.

Жазылууну алты айгъа багъасы 839 сом 88 капекди.

«Заман» газетни редколлегиясы.

Эс буругъуз

БЫЛЛАЙ АМАЛ ДА БАРДЫ

Биз билдиргенибизча, «Россеини почтасы» унитар предприятие алгъаракъда изданийланы тапдыруу ючюн тарифлени иги кесек кётюргенди. Ол шарт кёплени, айхай да, жарыстады.

Болсада быллай амал да барды, деп айтадыла бу иш бла кюрешген кыу-

лукъчула. Окъуучула газетни почтаны бёлюмлеринден кюн сайын кеслери алаллыкъ эселе (къдо востребования) жазылуу), аны багъасы учузуракъ боллукъду - **569 сом 97 капек.**

Алайды да, сизни сайларгъа онугъуз барды.

Бизни индексибиз - 51532

Билдириу

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатларыны эслерине

2014 жылда 10-чу июньда КъМР-ни Парламентини юйюнде республиканы законла чыгъарыучу органыны кезилуу жыйылыуу боллукъду. Ол 10 сагъатда башланырыкъды.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Жай сопуу

Жарыкълыкъ, сейирлик, хайырлылыкъ

4 бет

Ишлей эсегиз, кёл салып ишлегиз

(Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди).

Юрий Коков сабийле тууган бөлүмнү, инфекция корпусу да халларын көргөндү. Аш хазырлаучу жер бек осал болумдады. Анга тынгылы ремонт керекти. «Биз ахча табарбыз, алай мында көп затны жангыртырга керекти. Юй башындан башлап подвалга тери», - дегенди ол. Подрядчикле ишни юч айга бошарга сөз бергендиле.

Уллайган адамла турган юй ишлеп башлаганлы 10 жыл болады. Анда ол хайырланлыгырга берилгенли жашап турган адамла бардыла. Законодательствога көрө, уллайган адамла пенсияларыны 70 процентин (аны өлчөмине да кырамай) бу юйде алагыа

этилинген кыоранчлагыа бердиле. Кылган ахча уа бюджетден бөлүнөди. Мында отулагыа (хар биринде экишер адам турады), ашханагыа кырап, санитар-гигиена болумла бла шагырей болгандан сора, Юрий Коков мындагы тишируладан кыалай турганларын сорганды эмда исси суу анда-санда - кюнне эки кере бирер сагыатха - берилген билгенди. Ол хал бир ыйкыны ичинде тюзетилдикти.

«Казачок» муниципал сабий лагерьге 10 күндөн 300 сабий солургыа эмда саулукуларын күчлендирирге келликдиле. Алай ол анга тийишлесиича хазырланмаганды: от тошгени юсюндөн билдириучу сигнализация хар жерде

да салынып кыалмаганды, лагерьни төгерегинде эски мебель атылып турады, багуш да кетерилмегенди, керекли затла жокьдула. Район администрацияны башчысы Александр Кислицыннге, билим беруу управленианы оноучуларына лагерьни тап халга келтирирге буюрулганды.

Ол күн окьуна Юрий Коков Нальчикде эки культура объектни - Кыабарты драма театры бла Курзалны - жангыртуу жаны бла ишле кыалай барганларына кыраганды. Не айтдыраса, ремонт этилик жерле бек кепдюле. Кыараучула олтуруучу залла жангыртылмаганды иги кесек заман болады. Коммуникацияланы, электрозыланы,

юй башны, полну, сахнаны, шинтикленни алышындырмай жарарык туюлдо. Мекямын кыабыргыларын, фойесин да айбат этиуно амалларын излерге кереклиси айтылганды. Аны ючюн деп конкурс бардыруну хайырлыгыа санайма, дегенди Юрий Коков.

Ишлени терк тамамлайбыз деп, кечестволарын тюшюрюрге арталыда жарамаз. Ишлей эсегиз, кёл салып ишлегиз, деп чертгенди ол. Эки объект да хайырлангырга 1-чи сентябрьге - КМР-ни Кыыраллыгыны кюнне берилдикдиле.

КМР-ни Башчысыны кыулугуун болжаллы халда толтурганын эмда Правительствосуну пресс-службасы.

ПАРЛАМЕНТ

Ветеринар-эпидемиология хал тынгысызлык туудурганды

КМР-ни Парламентинде Аграрный политика эмда жер бла байламлы халла, Экология эм табийгатны хайырлануу жаны бла комитетлени башламчылыклары бла «төгөрөк стол» болганды. Анда Кыабарты-Малкыарны ветеринар эмда фитосанитар жаны бла кыоруулануу вояпросларына кыаралганды.

Парламентни спикери Чеченланы Ануар, жыйылыуда сюзюлген проблеманы магь-аналылыгынын белгилей, республикада, башха регионладача, ветеринар эмда фитосанитар жаны бла кыоркуулу болум тохташканын чертгенди. Ол хауаны, эл мюлк технологияланы тюрленгенлери бла байламды, дегенди.

- Хаталы кыурт-кыумурсалагыа, ханслагыа, уулу затлагыа кыажуа ишде кыоранчла уллудула. Ветеринар эмда фитосанитар тазалыкыгыа, ол жаны бла жоруккылары саклаугыа артык кыыймат берилмегени ючюн жайылып бардыла ала. Заранлы хансланы жокь этер ючюн а, пестицидлени хайырлангырга тошеди, ол а жерни тымын бузады, табийгатны кирлендириди, республикада ёсдюрюлген тахта-көгөтлени кечестволарын тошюредди. Битеу бу затла уа ахырында адамны саулуугына заран салмай кыыймайдыла, - деп белгилегенди спикер.

КМР-де ветеринар службаны таматасы Резуан Тлупов малчылыккыны эмда жерчиликни продукциясын аш-азык рыноклада сатыу бла байламлы проблеманы кётюргенди. Ол айтханыча, алагыа санитар экспертизаны бардырган лабораторияла шёндюно излемлеге келишмейдиле. Эскилери уа терс шартла кёрюзөдиле.

Аны бла бирге малла турган жерле, аланы тийрелеринде санитар болум артык бек жарсырчадыла. «Багушну орамгыа тёгюп кыюдыла. Биз бу затлагыа контроль эталмайбыз, - деп чертгенди Тлупов. - Ол а регионда ветеринар надзор болмаганын бла байламды». Ол оюм этгенича, былтыр маллагыа жукуган ауруула республикада быллай контроль кыуралмаганынын хатасындан жайылган эдиле.

Республикада юй кыанаттыла ёсдюргөн фабрикала, мал фермала азы туюлдоле. Аладан чыккыган багушну асламында жерге бастырып кыюдыла. «Алай аланы уулары кетерилгенлери бла кыалганлары белгисизди», - деп жарсыганды докладчы.

Ол билдиргенича, бюгонлюкде эки предпрятиядан кыалганлары багушну уудан тазалау жаны бла излемлени сакламайдыла. Аны бла бирге малланы мыллыкларын асыраган жерле да ветеринар-эпидемиология жоруккылагыа бузуктук этип кыуралгандыла. Аланы асламы бюгонлюкде хайырланмайдыла.

Гехо ауруудан кыырылган малланы асыраган жерлени юслеринде айтханда уа, аланы башлары бетон бла жайылырга керекдиле. Тийрелеринде уа алайда малланы мыллыклары асыралганларын билдирген жазыула салыныгыа тийишлидиле. Алай бу

жоруккыла сакланмайдыла. Республикада уа аллай 85 жер барды.

- Мыллыкла асыралган жерлени болумлары осал халга жетгенлери баш сылтау кыайгырылуук болмаганындады. Аны тап халга келтирген закон жокьду, - деп белгилегенди Тлупов. - Бюгонлюкде уа жоруккыла жаланда Май районда сакланадыла.

Докладчыны айтханына тийишлиликде республикалы эмда жер-жерли власть

яла ишлерин тирилтирге тийишлидиле», - деп кыошханды Улигов.

«Росейли эл мюлк ара» федеральный кырал араны КМР-де филиалы таматасы Станислав Блиев а жерчиликде бир тюрю адеп-кылык кыалмаганына жарсыганды. Фермерлени асламын агротехника билимлери жокьду. Сёз ючюн, былтыр заранлы ханслагыа, тюрю-тюрю ауруулагыа кыажуа ишле 523 минг гектар жерде бардырылгандыла. Битеу да бирге

оюмларын тау жерлени экологияларыны институту башчысы Фатимат Темботова, ветеринар эм фитонадзор жаны бла федеральный службаны КМР-де референт арасыны диагностика бөлүмюно таматасы Гамаланы Фатима, бу учрежденианы карантин жаны бла бөлүмюно башчысы Евгения Старостина, Зольск муниципал районун администрациясында бөлүмюно таматасы Рамазан Берзекое эмда башхала да айтхандыла.

Парламентни Экономика политика, ырысы эмда предпринимательство жаны бла комитетни башчысы Виктор Несутов а ветеринар надзор федеральный эмда регион даражада кыуралганын эсертгенди. Алай республиканы да барды кесини полномочиялары, ол а аланы толтурмайды, дегенди. Тюбешуиге кыатышхана КМР-де ветеринария бла байламлы ишлени бирикдирген орган кыуралса, бир-бир проблемаладан кыулуругыа онг болукь эди деп, аллай оюмга келгендиле.

Чеченланы Ануар а жыйылыугыа кыатышхана тау жайлыккылары болумларындан жуку да сагынымаганыларын айтып, анда да кемчиликле аз болмаганыларын черт-

органла биология кыалган-кыулганланы жарашдыруу жаны бла мадарланы бирге бардырыгыа, малланы мыллыклары асыралган жерлени тапландыруу жаны бла полномочияланы жер-жерли власть органлагыа берирге тийишлидиле.

Ветеринар эм фитосанитар надзор жаны бла федеральный службаны КМР-де Управлениасыны башчысы экинчи Арсен Улигов, сёзге кыошула, 2013 жылда Россельхознадзору Управлениасы 467 тинтиу бардырганын билдиргенди. Аланы кезиулеринде законлагыа 160 бузуктук этилгени тохташдырылганды, 145 эсертюу кыабыл кёрюлгенди.

Болсада хал а республикада жарсыу болганлай кыалады. КМР-де сегиз объектде, битеу да бирге 147 минг гектар жерде, карантин кийирилгенди. «РФ-де карантинни юсюндөн» законга тийишлиликде уа, заранлы хансладан, уулу затладан саклынуу ишни эл мюлк кеслерини ахчаларына бирдирыгыа керекдиле. Арсен Улигов районлада заранлы ханслагыа кыажуу комиссияла болганларын эсертюп, ала борчларына ат башындан кыраганларын да чертгенди.

Бюгонлюкде уа амброзия жашуу журтланы, социальный объектлени арбазларында окьуна ёседи. Аны хатасындан а республикада аллергия ауруулары кыыйнаган адамланы саны кёбейгенлей барды. «Жашуу журт-коммунальный мюлк кеслерини борчларын толтурмаганы ючюн кепкыатлы юйледе жашагандан арбазлары, орамла бу хансдан толганларына тарыгыула келедила. Июль-август айлада аланы кетериу жаны бла комисси-

514 тонна пестицид себилгенди. Ол а аны аллында жыл бла тенгешдиргенде, 63 тоннагыа кепдю. Алай бла жерни бир гектарына тошген химия препаратланы өлчөми кёбейгенди.

«КМР-де энчи сакланган табийгат жерлени дирекциясы» кырал учрежденианы таматасы Руслан Паков а жаныуарланы кыуралган ауруудан саклау жаны бла иш тамамланмаганын эсертгенди. «Республиканы заказниктеринде 2010 жылдан бери иммунизация бардырылмаганды», - дегенди ол.

Кыабарты-Малкыар кырал аграрный университетни илму-тинтиу секторуну кыулукчусу Мухамед Кожокое а республикада табийгат болум артык алама болмаганыны хатасындан уулу жаууула жауганларын айтханды. Ол а тирлики жокь этеди, череклени кирлендириди, адамланы саулукуларына заран салады.

Аны бла бирге уа черекледе, келледе сууну болуму да санитар излемлеге келишмейди. Предпрятияланы, жашуу журт-коммунальный мюлкюно учреждениаларыны кыалган-кыулганлары, тюзюнлей череклеге тошюп, аланы экологияларын бузадыла.

Жерчилик бла байламлы жоруккыла сакланмаганылар, промышленный, коммунальный кыурулушла бардырылган жерлени бузулганлары да себеплик этдиле төгөрөкдеги кыудуретни осал жанына тюрлене барыууна. Алим оюм этгенича, ол бу затла ючюн кёбейгендиле ыркыла, топуракь юзюлууна, башха табийгат кыыйлыккыла да.

Сюзюлген теманы юсюндөн кеслерини

генди. Депутат Владимир Бердюжа оюм этгенича уа, саулык саклау эмда билим беруу учреждениаланы кесибизде ёсдюрюлген, экология жаны бла таза продуктла бла жалчытыргыа онг барды.

Ахырында Чеченланы Ануар, жыйылыуда белгиленген проблемаланы бирге тийишдирип, аланы тинтиу жаны бла ишчи кыауун кыуаргыа буюрганды. Ол хазырлауун предложенияла кёре законлагыа тюрлюнле кийирилдикдиле. «Кыабарты-Малкыарда фитосанитар болуму игилендирип, аны бла бирге уа республиканы аш-азык кыоркуусузлугун жалчытыр ючюн, бирикип ишлерге тийишлиди», - дегенди ол.

Жыйылыуда этилген предложенияланы эсге алып, КМР-ни Правительствосуна, Парламентте, жер-жерли самоуправление органлагыа, Россельхознадзору управлениасына, «КМР-де ветеринар управление» казна учреждениягыа тийишли эсертюуле кыабыл кёрюлгендиле.

Люба БАТЫРОВА.
КМР-ни Парламентини
пресс-службасы.

ЖАМАУАТ ПАЛАТА

Ахшы түрлениуле баямдыла, алай а тынчайырзга уа сылтаула жокъдула

Кюч салыуну

дайым излеген проблема

Республикада табиьгъат байлыкъланы аялуу хайырланууну, къудуретни сакълану юсюнден алгъаракълада палатаны энчи пленар жыйылыуу болгъан эди. Анда тийишли рекомендацыйла этилгенди. Ала жашауда къалай толтурулгъанларыны юсюнден айта, палатаны келечиси Нодар Шарданов ахыр кезиуде ахшы түрлениуле эсленгенлерин белгилегенди.

Арт жыллада бу жаны бла республикалы законла къабыл кёрюлгенди. Профилли министрство уа «Къабарты-Малкъарда табиьгъатны сакълану» деген программаны жарашдыргъанды. Ол 2020 жылгъа дери ишлерикди. Кырал программаланы жашауда бардырыгъа федеральный, республикалы эм муниципальный бюджетледен асха бёлунюрге тийишлиди. Бу жаны бла адамланы оюмларын түрлендириу, ангылатуу иш да этилгенди. Окъуучулары, студентлини экология жаны бла юйретирча тёрели халда билим бериучыгъармачылыкъ мероприятияла къурагъандыла.

Болсада мында проблемала да аз туюлдуле. Аладан бек жарсытханла ючдюле: хауаны, суу объектлени кирлендириу, жашау-турмуш эм производстволу кир-кипчикни, ол санда токсичныйни да, энчи жерледе жыйылмагъаны. Жерге улуу заранны промышленный багуш салады. Аланы кетериге тийгъычлыкъ асчаны жетишмегени этеди. Алай 2013 жылда табиьгъатны сакълану мероприятиялары бардырыгъа 5, 263 миллион сом керек эди, берилген а жангыз да 1,443 миллион этилгенди.

Табиьгъат байлыкълала эм экология министрстволу бёлунюню башчысы

Бу кюнледе КъМР-ни Жамауат палатасыны председателини таматасыны къуллугъун толтургъан Аталаны Жамалны башчылыгында жыйылыуу болгъанды. Анда табиьгъатны сакълану, адамланы аварийный юйледен кечюрюу, сабийлени жай солууларын къурау бла байламлы соруула тинтилгенди.

Ирина Зайцева бюгонлюке республикада кир-кипчик жыйылгъан 117 жер болгъанын билдиргенди. «Тегерегибиз таза болур ючюн, бек алгъа адамланы сезимлерин түрлендирирге керекди. Ала табиьгъатха юйюрлери неда тенглери бла чыгъадыла, ашайдыла-ичеделе, сора битеу келтиргенлери къагъытла, кулёкла, пакетле-барысы да ызларындан къалады. Шёндю аллайла бла кюреш къаты барады», -дегенди ол.

Федеральный законодательстволу толтуруугъа надзор этиу бёлунюню прокурору Игорь Свириденко да табиьгъатха неден да бек адамланы кеслерини хаталары тийгенине шагъатлыкъ этгенди. Прокуратураны тинтиулери кеп бузукълукъланы ачыкълагъандыла. Сёз ючюн, къаты кир-кипчик аны тутаргъа жарамагъан жерде жыйылады. Элледе суулары жагъаларында хал аманды. «Гидрометаллург» заводну да энчи сагъыныргъа тийишлиди. Аны башчысына уголовный иш ачылгъанды.

Жуукъ заманда жангы тинтиуле боллукъдула. Ала предприятие хауагъа энтта заран келтиргенин кёргозтселе, завод жабыллыкъды. Аны бла бирге Игорь Борисович да жамауатны бу затлагъа кёз къарамын түрлендирирге керек болгъанын белгилегенди. Алай Аталаны Жамал анга кеп заман кетеригин, власть да бу проблеманы кесини къолуна алыргъа, бузукълукъ этгенлени уа жууапха тартыргъа кереклигин чертгенди.

Штрафланы юсюнден толу Табиьгъат

байлыкъланы хайырланууда федеральный службаны управлениясыны башчысы Асанланы Зейтун айтханды. Ол билдиргенича, бузукълукъ ачыкъланса, элни администрациясыны башчысына 20 минг сом тазир салынады. Нодар Шарданов бу болумну тюзге санамагъанды. Ол оюм этгенден, адамланы жууапха тартырдан алгъа алагъа онгла къуаргъа керекди. «Бек биринчи, кир-кипчикни къуаргъа орунла салыгъыз неда аны жырча жерлени белгилеп бегитигиз, аны ючюн кереклисича бир асха да беригиз. Сора адамла ары элтмей, бир башха жерге къуйсала, ол заманда тёлитигиз не штрафны да», -дегенди ол.

Программа

тохтаусуз толтурулады

Жамауат палатада аварийный юйледе жашагъан адамланы кечюрюню проблемасына дайым эс бурулады. Бу жол да аны юсюнден энчи айтылгъанды. 2014 жылда, эсеплеге кёре, аллай болушлукъ керек 825 адам барды. Ол жумушлагъа 391,5 миллион сом къоратыргъа белгиленеди, аладан 21,7 миллиону ЖКХ-ны жангыртууну федеральный фондундан, 270,3 миллиону республиканы бюджетинден берилликди. Палатаны комиссиясыны башчысы Николай Маслов билдиргенича, КъМР-ни Правительствосу 2017 жылгъа дери адамланы аллай жерледен кечюрюню программасын жарашдыргъан

ды. Аны биринчи кезиуонде тёрт жүздөн аслам граждан жангы фатарлагъа ие болгъандыла.

Къурулуш, жашау журт-коммунальный молк жаны бла министрни орунбасары Борис Балагов бу сорууну талай кере тинтенлерин, РФ-ни Президентини аны бла байламлы буйругъун толтуруугъа битеу кючлерин бергенлерин айтханды. Аллай юйле 14 минг квадрат метр жерни ала эдиле. Алай адамланы кеслерини башламчылыкълары бла бардырылгъан тинтиуледен сора аладан алты минги алыкъа аман болмагъанлары ачыкъланганды. Ол да программаны толтуруугъа себеплик этгенди, жангыз да Нальчикде хал къыйыныракъды.

Аны бла бирге юйлеге толу ремонт этиледи: аланы башлары, эски лифтле алышындырыладыла, тийрелери тапландырыладыла, жангы инженер ызла орнатыладыла, эсеплеу приборла салынадыла. Бир лифт бла 25 жыл хайырланыргъа жарайды, аны эм учузу миллион сомдан артыкъ турады, адамла кеслерини асчаларына жангысын аламалзыкълары баямды. Ол себеден лифт миолкно алышындырыугъа ведомство аслам эс беледи, дегенди ол.

Сюзолген проблема бла байламлы Жамауат палата Правительствогъа, Къурулуш, жашау журт-коммунальный молк жаны бла министрствогъа, жержерли самоуправление органлагъа рекомендацыйла этгенди, ала жашауда къалай толтурулгъанларына палатаны Уруну байламлыкълала эм социальный политика жаны бла комиссиясы къарарыкъды.

(Ахыры 4-чю бетдеди).

БАЙРАМ

Хычинни хычыуун ийиси

Озгъан орта кюн, КъМКЪУ-ну Отарланы Керим атлы культура арасы къурап, университетни майданында тёртючю кере «Таулу хычинни кюн» бардырылгъанды. Ары студентле, къонакълала, преподавательле да келген эдиле.

Къарачай – малкъар миллет азыкъландан, сёзсюз, хычин бек белгилеленди. Аны аламан татыуун жаратмагъан, къалай тюрю этилгенин сормагъан хазна адам жокъду. Таулу тишируула уа къангъа аны кеп тюрюсюн хазырлап салгъандыла, юйдегилеринден, къонакъландан да ыразылыкъ таба. Байрамда уа бу ашарыкны жети тюрюсюн кёрюр онг болгъанды: хумжу, сохан, эт, мурса, чоюндюр, картоф, къарачай.

Бири биринден татыуула. Аланы «Легенда» кафеде ишлеген таулу тишируула этгенди. Ишлерине улуу кел салгъанларын ары келгенле бары да белгилегенди. Эрттеден сакълангъан студентле уа сюйгенлерича бир ашап тойгъандыла.

Мероприятяны бардыргъан Эристуланы Аслижан бла Ахметланы Артур сахнагъа профессор Эфендиланы Салихини бла университетни проректорун Барасбийланы Муслимини

чакъыргъандыла. Биринчи, алим хунерине кертичилеи къатып, 1970 жыллада Къабарты - Малкъаргъа келген немисли киши таулу хычинни ашагъандан сора Мюнхенде кесини ресторанында бизни азыкъланы этерге кёлленгеннин билдиргенди. Муслим да байрам жандауурлукъ халда къуаралгъанын, андан тюшген асха сабийлеге барлыгына эс бургъанды. Ол айтханнга кёре, хычинни кюн интернационал бет алгъанды, анга КъМКЪУ-ну битеу бёлумлеринден студентле къатышадыла.

Тюбейланы Светлана башлагъан эди бу ишни. Аны бла

къысха ушагъыбызда ол бу байрамны этерге эрттеден умут этип тургъанын билдиргенди. Мындан тёрт жыл алгъа болгъан жумуш тёрелеге айланганына къуанганын да белгилегенди.

Ары келгенле сюйген азыкъларын ашап да эришгенди. Жашла, ортагъа чыгъып, бу жаны бла «жигитликлерин» кёргозтгенди. Къызла уа хычинни этгенде ачыкъларын керек эдиле усталыкъларын. Нек эсе да, таулу студенткала анга кел салмагъандыла, сахнагъа къабартылыла чыкъгъандыла. Аланы этгенлери болурга кереклиден къайда

узакъ эдиле. Алай къызланы абызырамагъанларын, кеслерине базынганларын белгилерге тийишлиди.

Сабийле уа хычиннге аталгъан, башха назмула да окъугъандыла. Жырланы уа студентле айтхандыла. Жыйылгъанлары хунерлери бла Мызыланы Рашиит, Адихоф Маканаева, Тау-кенланы Салим, Гелястанланы Марина, тыш къыралладан келген жашла, башхала да къууандыргъандыла.

САРАККУЛАНЫ Асият. Суратланы ХОЛАЛАНЫ Марзият алгъанды.

Ахшы түрлениуле баямдыла, алай а тынчайырғыа уа сылтаула жокъдула

(Ахыры. Аллы 3-чю бетдеди).

Кеслери алларына кбалыш кбалмазча

Сабийлени бош заманлары тюз къурау ала маданиятларын байыкъландырыуу, айнытуу мурдоруду. Бу иш республикада къалай тамамланганын тинтир ючюн, палатада ишчи къауум къуралганды. Ол энчи хар сферада болумну сюзгенди. Алай бла культураны алып айтханда, мында 149 учреждение эмда 1830 клуб, библиотека, 20 музей бардыла. Алада солу музеприялары едъорюуден сора да, юйретуве, чыгъармачылык коллективле бла ишлеуге да эс бурадыла. Чекленген онлары болгъан сабийле бла да ишлейдиле.

Сёз ючюн, «Нальчик» республикалы социальный-реабилитация арада тургъанлары КъМР-де жашагъан халкъланы тарыхларыны, маданиятларыны, жашау-турмуш энчиликлерини юсюнден билдирича экскурсиялагъа элтгендиле, музейге барыуу графиги жарашдырылганды. Билим беруу сферада 43 учреждениеда 49 690 окъуучу художестволу, илму-техника, изилем иш бла къорешедиле. Ала спортда жарау эталырча да мадарла этиледиле. Алай битеулю билим беруу учреждениелада 367 спорт секцияла бардыла.

Болсада аны бла бирге ишчи къауум талай кемчиликни да ачыкълаганды. Ала бытунда элде эсленедиле. Бек биринчи, бу ишни тийишли даражада бардырыргъа чырмауу жаш

тёлю политика, спорт эм культура учреждениялары ырыскыларыны азлыгъыды, кадрланы саны къысхартылады, аланы 65 процентини уа профилли билимлери жокъду, маданият юйле, клубла молк-техника бла иги жалчытылмагандыла.

Аны бла байламлы Жамауат палата Правительствогъа, Культура, Билим беруу, илму эм жаш төлюню ишлери жаны бла министерствогъа талай рекомендацияла хазырлаганды. Алагъа кёре, власть органла солу учреждениелагъа аха асламырак келирча, алагъа төлеулени (газ, электричество) азыракъ болурча, специалистлени юйретирча, саудай да болумну иглендирича мадарла этерге керекдиле.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Жарыкълыкъ, сейирлик, хайырлылыкъ

(Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди).

Хасанияны 16-чи номерли орта школунда миннге жууукъ элли сабий билим алады. Быйыл алагъа мында жай лагер къуралганды. Кюн сайын ары 1-5-чи классланы окъуучуларындан алтымыш жорюйдиле. Ала бери эрттенликде сагъат тогъузуну жарымына келедиле, бек алгъа зарядка этедиле, андан сора ашханагъа барадыла. Анда уа аланы Кштиканы Марина, Жангоразланы Жансурат,

Ала эрттенликде артыкъ сыйокъ аууланмаучудула, тыоше бла ингирикде уа бир салынган азыкъны бошاپ, экинчи да тилейдиле. Алагъа киши угъай дейди, къууанган этебиз ансы. Юйретиучюле, сабийле тынгылы ашап къопхунчу, къатарындан кетмей, къараганлай турадыла.

Эрикмезча мадарла да этиледиле. Тюрлю-тюрлю оюнла, спорт эришуле къураладыла. Программагъа кёре, шахарны культура эм солу паркында

Лагерни таматасы Гергюкъланы Шарифа.

дю. Къулийланы Къайсын атлы малкъар къырал драма театры, Максим Горький атлы орус театры да сабий спектакльлерине барыргъа мурат этиледиле. Исси болганлай а, Нальчик, Нарт Уа череклени боюнларына барып да солурукъдула. Сабийле, аланы ата-аналары да лагерни бек жаратадыла.

-Биз бери келгенли бир нечча күн болады да, бек бюсюрейбиз. Бир бирибиз бла ойнай, заманыбызны зауукълу едъорибиз. Юйде

Фрийланы Сакинат татыулу эм татымлы ашла бла сыйлайдыла. Кюннге сабийле юч кере ашайдыла. Хар жолдан а тюрлю-тюрлю азыкъла. Столлары кёгетсиз, жемишсиз да болмаучудула, конфетле, къалачла, къызыу күнледу уа мороженое да бериледиле. Андан сора жашчыкъла футбол ойнайдыла, къызчыкъла уа чабадыла, секиредиле. Кюнню узунуна школ арбазда алагъа деп малкъар эм къабарты тилде тюрлю-тюрлю жырла, телсеу тартыула эшитиледиле. Сойген телсерге да боллукъду.

Лагерни таматасы, школну директоруну орунбасары Гергюкъланы Шарифа айтханнга кёре, жай солууну кезиуонде сабийле бла устазла Ботталаны Светлана, Жангоразланы Люба, Рахайланы Сакинат, Темукъланы Светлана, Аналаны Аслижан, Мечукъланы Елена, Аппайланы Танзиля къорешдиле. Ала бары да юйретиу ишни усталарыдыла. -Сабийлени асламысы улу эм къарысуз юйорленедиле, дейди ол. -Аны себепли лагерде тургъан кезиулеру жахсызды.

аттракционлада учаргъа, зоопаркка, жолучулыкълагъа да элтирикдиле. Сойселе, Урван районда автодромгъа да барлыкъдыла. Асфальтда сурат конкурс да къураллыкъды. Анда къызчыкъла бла жашчыкъла «Мени лагерим» деген ат бла конкурска къатышырыкъдыла.

Шарифа айтханыча, культпоход да болмай къаллыкъ туюк-

уа эригип турлукъ эдик. Тыоше эки сагъатны жатып солуйбуз. Чабып, секирип, футбол ойнап, арыгъаныбыздан сора, тыо азыкъ ашап, терк окъуна жукълап къалабыз. Бек игиди. Бассейинге да баргъанбыз, дейдиле бир бирлерине ал бермей сабийле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият. Суратланы автор алгъанды.

Шимал Кавказ күн сайын

Тауукъ комплексни сюерге - бир миллиард сом

«Агрико» деген Агрохолдинг Ростов областьта юй къанталы комплексни ишлеуге 1 миллиард сом берирге боллукъду. Аны юсюнден регионну Инвестиция жаны бла айнытуу агентствосу билдиргенди.

2013 жылны декабринде бу биригю къумалы баппушла ёдюрлюк инкубаторну къурауу проектин жашауда бардырып башлаганды, ол проекте деп Волгодонск районда эки майданны сатып алгандыла. Аладан биринде реконструкция ишле тамам этилгендиле эм жумуртхаланы инкубациягъа салуу башланганды. Ол иште биринчи инвестицияла 500 миллион сом болгъандыла, ардан-артха, ол ырыскы 1 миллиард сомгъа дери кёбейирдики. Айтлыгъанына кёре, «Агрико» жыл сайын пекинли баппушланы 3,5 миллиондан аслам жумуртхасын чыгарып турлукъду. Мында ана баппушланы санын 20,5 миннге жетдирир план барды.

Адыгяны фермерлери кёгет-наныкъ бахчаланы кёбейтедиле

Адыгяны фермерлери кёгет-наныкъ бахчаланы кёбейтендиле. Аны юсюнден ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине регионну Эл молк министерствосуну башчысы Юрий Петров билдиргенди. Наныкъ бахчаланы кёбейтиу тыш къыраллы битимлени азытайуу бла бардырылдыкы. «Сёз ючюн Турциялы наныкъла республиканы рыногундан толусунал кетерилгендиле», - дегенди министр.

Аны айтханына кёре, ведомство, бу ишни къурап, жерчиликде урунганланы, ол битими ёдюрюууу бла хайыр алыргъа юйретиркиди. Наныкъны жыйыугъа къатышханла күн сайын 2-шер минг сом ишлейдиле, ол а регионда болган күн сайын иш хакъдан эсе эки кереге кёпю, дегенди Петров. Наныкъланы тюзюлей сабанладан окъуна Ростов областны эм Краснодар крайны келечилери сатып алып кетедиле.

«Россия» банкны директорларыны совети Владикавказда филиал ачаргъа умулуду

«Россия» банкны директорларыны совети Шимал Осетияны ара шахарында кесини филиалын ачаргъа деген оюму тинте турады. Анагъа къажоу аюелгендиле АБШ эм Евросоюз. Владикавказны жер-жерли администрациясыны пресс-службасында ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине айтханларына кёре, финансланы учреждениесыны башчыларыны аны юсюнден оюналары ачыкъ болганды, директорларыны советини председатели Дмитрий Лебедевини жер-жерли самоуправленианы советини башчысы Сергей Дзантиевге жууап халда жиберген псымоода айтлады.

Владикавказда «Россия» банкны филиалын ачыуу юсюнден вопроста башчылыкъ этген органлада къараллыкъды, деп айтлады документде.

Ставрополье бла биригип ишлерге ыразыды

Латвия Ставропольдан биреуеу сатып алыргъа эм бу крайгъа косметиканы, женил промышленносту эм фарминдустрияны продукцияларын сатаргъа дегенди, андан сора да, крайда курорт здравницааланы качественларына къарагъандыла. Аны юсюнден Прибалтика къыралланы Российде келечиси Астро Курме ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине регионда делегацияны предпринимательство сообществону келечилери бла тобешгенлерини итогларына кёре билдиргенди.

-Бизни къыралларыбыз къошуладыла эм экономика жаны бла партнёрлукъ этиу эки жаныбызгъа да хайырлыды, россей рынокну толугулу эм сынауланы беринуо эм алынуу позициясы бла къарагъандан сора да, бирикдирилген предпритие къурау жаны бла да иш кёпю. Артыкъда бизни араларыбыздан тил жаны бла чурум да жокъду. Латышлыланы 80 проценти орус тилде сёлешедиле, дегенди Курме. Аны айтханына кёре, Российде биригип ишлеу эм инвестицияла жаны бла кёп предложенияна бардыла, Европада кризисден сора бизнес кесине жангы жолла излейди.

Шимал Осетияда чыран юзюлюр деген къоркъуу эсленмейди

Шёндю Шимал Осетияны тауларында бузда юзюлюр деген къоркъуу жокъду. Ол оюмгъа келгендиле Грузияда ырхыла болгъандан сора тау жерлеге вертолёт бла къарагъандан сора. Аны юсюнден ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине республикада МЧС-ни келечиси Юлия Старченко билдиргенди.

Аны айтханына кёре, Геналдон торгъа къарагъандан сора Колка бузда болум тутхучлуду эм къоркъуулу туююлду. Андан сора да, алииле таулада къар аз болгъанын ачыкълагандыла, ала сууланы кёбейтирге бек аз къатышырыкъдыла. «Элге эм экономиканы объектлерине къоркъуу жокъду», - дегендиле МЧС-де.

Жюзюучюле сууну тубюнде батып тургъан техниканы излейдиле

РФ-ны Саутланган кючлерини битеу аскер округларыны эм биригюлерини инженер тасхачылыкъны водалаз инфраструктураларыны взводларыны командирлери Волгоград областьта дерсле бардырыуугъа киришгендиле. Ол дерслеге халкъда «усталыкъланы иглендириу» деп айтадыла.

-Жыйлыула инженер аскерлени кичи специалистлери хазырлауу Окъуу арасыны базосында Зелёный деген Волгадагы айрыкамда бардырылыкъдыла. Ала июньну ахырына дери ишлеркидиле - деп билдиргенди ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине биригюню пресс-службасыны келечиси Семён Зорин. Аны айтханына кёре, аскерчиле тасхачылыкъны оптички затларын хайырларыгъа, сууланы туплеринде танклапа эм десантагъа къажоу салынган миналаны излерикидиле, суу тубюн жарытуууу къуарыкъдыла, суу тубюнде планшетле бла ишлеуно бардырыкъдыла.

Алгышпау

Сизге - кёплеге эс тапдыргъанлагъа - хурмет, махтау да

Бу мағаналы сферада ишлегенлени барысын да профессионал байрамлары - Социальный ишчини кюню бла - жюрегимден кызыу алгышлайма!

Социальный ишчини кюню жамауатны болушлук керек болган кыауумна дайым да кыайгыргъанлай, жан аурутханлай тургъанлагъа, аланы кыйын жумушларын кеслери боюнларына алганлагъа хурмет этер мурат бла тохташдырылганды. Властьла алай бла алагыра ыразылыкларын билдирирге суйгендиле.

Кыйын болумга тышген адамланы жарсыуларын, инжилгенлерин кюню сайын да кёрюп турсанг, социальный кыоруулауу службасыны эмда онда урунган хар адамды да боюнларына мағаналы да, жууаплы да борч салынганын сезмей кыалык туюлсе. Насыпха, бу сферада ишлегенле ма аллайладыла-жууаплылыкларын терен сезген,

болушлук керек болганга аны тапдыргъа ашыкыган, жандауурлукъга не кючлерин, не кыоруларын аямай берген.

Социальный кыоруулауда ишлегенле мындан ары да огурулулукну, халаллыкны, Ата журтха кертичликни, анга таза жюрекден кыулук этуиуну байрагынын бийик кётюрюп элтириклерине ийнанам. Сиз кёплени кёзлерин жарытасыз эмда жашаргыра кёллендиресиз да, ма аланы сизге айтхан алгышлары толсунла! Жер юсюнде барысындан да мағаналы эм огурулу ишигиз бла дайым да ёхтемленип турурча, ондан жюрек ырахатлык табарча болузу!

Бу байрам кюню сизге сауулук, насип, кююрлеригизге уа тынчылык, ырахатлык, монглук тежейме!

ТЮБЕЙЛАНЫ АЛЬБЕРТ,
КъМР-ни урунуу эм социальный айнытуу министри.

диле, жангы амалла да излейдиле. «Бизни бёлюмюбюзде алайсыз жарарык туюлдо. Биз адамланы жашаргыра кёллендиребиз, хар зат да иги боллугъуна ийнандырабыз, шёндюго дуняда мёхеллик этмезге таукеллендиребиз. Хар социальный ишчи жюзле бла адамлагъа кюлон узатады, кесини жюрек жылыуундан, суймеклигинден кюлюш этеди», - дейди Улбашланы Миналдан.

Хар сабий да насыплы болурга эркинди

Бадракова Амина Сафраиловнада социальный ишчиге керек болган ышанланы барысы да бардыла. Ол Нальчик шахарны урунуу эм социальный айнытуу управлениясында осуйлук эмда

да кюлубуздан келлик затла туюлюмюдоле?! Сабийлери болган кююрле бла байамлы проектлени мағаналары бек уллуду. Нек дегенде аланы ахырлары бирди- алагыра кыа- тышхан сабийлени энтта да бир кюнлери насыплы болады. Мен а ала бла болсам, кесими кёп сабийли анача сеземе, ол кыа- лай аламатды, - дейди Амина.

Анга тынгыласанг, аны тирлигине, халаллыкына сейир этесе. Ол бир ишни бошагы- анлай, башхасын башлайды. «Сабийлерибиз туугъан кюн- лерин белгилесек артыкда бек суюдиле. Аны себепли биз «Байрамны саууга эт» деген программаны жараш- дыргъанбыз. Андан сора Огь- урлулукну ыйгыгын экинчи жыл бардырабыз. Мен кесим гяпчи болуп, сабийлеге ке-

Сайлауларына сокъуранмайдыла

Халаллыкы бла суйдюргенди кесин

Улбашланы Миналдан, Алийни кызы, ма аллайланды. Черек районда 2003 жылда уллайган адамланы бла сакъатланы жашауларын тынчыракъ этер мурат бла ачылган араны башчысына аны боддан салмаган эдиле. Ары дери да социальный ишде иги кесек сынау жыйышдырып, ол бу

жууаплы жумушну да кыолгъа кыаты алган эди. Энде анга кыйыныракъ тюшеригин да уста билгенди. Не десенг да, элде адамла кеслери кючлерине таяныргъа юйренгендиле, башхала алагыра жан аурутсала суймейдиле, болушлук излерге ийменген этедиле. Аны эсге алып, Миналдан жаш коллективи бла бирге ангылаты ишни да бардыргъанды.

Андан бери иги кесек заман

озгъанды. Энди бу арада кыору Черек ауздан угъай, республиканы башха шахарларыннан бла эллеринден да уллайган эм сакъат адамла келип, саулыкларына да бакъдырадыла, солугъан да этедиле. «Бизге прохладна- чыла келирге артыкда бек суюдиле, - дейди Миналдан Алиевна. - Кёпле кеслерине шёухла табардыла. Ол себепден бир кыауумла дайым мында

попечительство, аккылбалык болмаганла бла ишлеу жаны бла бёлюмю таматасыды. Мында уа, билимден, сынаудан сора да, жюрек халаллык да бек керекди.

-Ишлеп башлагъанымда, ол мени жашауум болуп кыалыкды деп, бир да сунмай эдим. Сабийле бла сёлешип башласанг, айтханларына тынгыласанг, аланы насыплы этер кюню, алай кёп зат керек болмагъанына тышунесе. Не зат сюесиз деп сорсанг, илляула, конфетле, табийгъатны кёрюрге, дейдиле.

Ала бизни хар бирибизни

лирге бек суюючюме», - деп хапарлайды ол.

Быйыл а аны бёлюмю «Тенг онгланы дунясы» деген проектни жашауда бардырып башлагъанды. «Сакъат сабийлеге мени кёз кыарамым энчиди, аланы артыкда бек суюме. Нек дегенде алача ыразы бола билген жокъду. Проектбиз сакъат сабийлеге жамауатдан айырылмазгъа болушур деп, бек ышанабыз. Бизни ишчибизде бек башы - болушлук керек болганлагъа эс тапдыруду, кыайгырыуду, суймеклигинден кюлюш этууду», - дейди Амина Бадракова.

Къарысузгъа кыайгырыу - аны баш ышанды

Бирде бизни эсибизде да болмаган ишни суююп да кыалыучубуз. Наталья Ивановна Слюнько бла да ма алай болгъанды. Ол экономика сферада ишлерге суйгенди. Ол жаны бла билим да алгъанды. Бухгалтер болуп башлагъанды. Алай аны жюреги адамла бла ишлеуге тартханды.

2000 жыл аны эсинде артыкда бек кыалгъанды. Ол заманда Наталья Ивановнаны Прохладна районну Солдатская станицасында социальный араны башчысыны кыуллугуна кёрюзгендиле. Алай этгенле, эштада, аны жан аурута билгенин, кимге да болушургъа ашыкыгъанын эсге алган болур эдиле.

Ала сокъуранмагъандыла, ол, керти окуна, кесини жерин тапханды. Оноу этерге керек болса, башчыды, жумушу бла неда тарыгып келгеннге тынгылай биледи, жапсарыгъа керек эсе уа, акыыллы сёзде да табарды. Хар заманда да сабыр, тизгинли. Бек башы уа - бетинден нюр ура. Ол а социальный ишчини иги ышанларындан бири.

-Жыл сайын бизни ара тёрт миндген артык адамга кыарайды, - деп хапарлайды Наталья Ивановна. - Хар бирине

да сен аны аллында борчул болгъанын, ол санга кереклисин сездире керексе. Биз биреуге болушдук эсе, аны ыразылыкы бизге бек уллу сауугады, махтауду.

Аны социальный сферада кыйынына тийишлисича багъа берилгенди. Ол КъМР-ни Правительствоосуну, Урунуу эм социальный айнытуу министрствону, республиканы профсоюз федерациясыны кёп грамоталары бла саугаланнганды. «Къабарты-Малкъар Республиканы социальный сферасыны сыйлы кыуллукчысу» деген махтау аты да бет жарыкы жюрютеди.

Мадина ТОКМАКОВА.

СУРАТЛАДА: Улбашланы Миналдан кесини арасында Сабийлени кыоруулауу халкыла аралы кюнюне атап кыураган байрамга кыатышханла.

АНГЫЛАТЫУЛА

Хакъны заманында төлемезеннге аны процентле бла кыйтарыргъа тюшерикди

«Россей Федерацияны жарашдыруучу судьяларыны юсюнден» 1998 жылда 17-чи декабрьде чыгарылган 188-ФЗ номерли Федеральны законга тийишлиликке урунуу бла байламлы даулаш ишле (заманында берилмей квалган иш хакъны төлетиу) жарашдыруучу сюдледе сюзюледиле. Къабарты-Малкъарда былтыр аллай 600-ден артык ише кыралганды, хакъларын алалмай квалганлагъа къошакъ аха бла бирге 10 миллион сомдан артык төленгенди. Къырал пошлагада да 200 минг сомдан артык ётдюрюлгенди.

Бымылны биринчи кварталында уа урунуу даулаша бла байламлы 164 ише кыралганды. Иш хакъны тергеп, алай төлемей кыйган организацияны бла муниципал предприятялары араларында Тырнауазуу шахта-кырулуш управленийга (4 миллион сом), «Теректепосбът» (1 миллион сом), Прохладныйде жашау журт-коммунальный мюлк (1 миллион сом), Терк районда «Водник» (500 минг сомдан артык), «КДВ» унитар пред-

приятие (300 минг сомдан артык) бардыла. Сюд алагъа борчларын төлерге кереклисин къаты эсертгенди.

Иш бериучу ишчилерине айлыккыны, башха төлеуени да заманында бермесе, РФ-ни Урунуу кодексини 236-чы статьясына кере аланы процентле бла төлерге керекди. Компенсацияны ёлчими коллектив неда урунуу келишимде тохташдырылады. Ол ишлеген адамга борчул халда төленеди.

Иш хакъын алалмагъан адамны тарыгъууна ол кимге неда кыйсы предприятяга, организацияга дау эте эсе да, ала регистрация этилген жердеги сюд кырайдды. Аланы филиалларындан биринде ишлеген эсе уа, ол филиал болгъан жердеги сюдге тарыгъыргъа эркинди. Аллай жорукъ анга тап тюшеди, нек дегенде ол кеси анда жашайды, иш бериучу уа башха шахарда эседеди.

Энци урунуу даулаша, төреде болгъаныча, урунуу келишимге кыол салганла-иши эне иш бериучю-киришеди. Алай иш бериучю бла урунуу халланы юзгенле да алагъа

төленмей квалган иш хакъны сурап дау этерге боллукъдула.

Урунуу сылтаула бла сюдге тарыгъуу этген адам пошлага төлеуден эркин этиледи, сюд бла байламлы бир тюрлю кыоранчла да этмезге керекди. Аны кибик, сюдно оноун кыолгъа ала туруп да, ол кырал пошлага төлерге борчул туйюлдо. Аны тарыгъуу сюд къабыл кёрсе, тийишли оноу да чыгарса, сюдге этилген битеу кыоранчла иш хакъны төлерге борчул болган организацияны боюнуна салынадыла.

Сюдге заявление берген заманда, дау этген адам тюз болгъанына шагъатлыкъ къагъытла да къошаргъа тийишлиди. Алайсыз аны тарыгъууу алыкъ туйюлдоле. Бек алгъа ишлеген адамны бла иш бериучюно араларында урунуу право халла болганларына, экинчиден, иш хакъ төрелгенине эмда заманында төленмей квалганына шагъатлыкъ этген шартла, борчу ёлчими, процентлени да да ёлчими.

Тарыккъаны заявлиясына быллай къагъытла да къошуладыла:

- иш хакъны тизмесини ко-

пиясы неда иш бериучю предприятяны бухгалтериясындан справка, неда иш хакъны тизмесинден кыол да, мухур да салынган выписка;

- иш бериучю ишчисине РФ-ни Урунуу кодексини 136-чы статьясына кере берген расчётный лист;

- иш хакъны төлеуно болжалы созулгъаныны юсюнден бухгалтериядан справка.

«Россей Федерацияны судлерини ишлерини юслеринден ким да билрича этиуно юсюнден» 2008 жылда 22-чи декабрьде чыгарылган 262-ФЗ номерли Федеральны законну излемлерин толтура, Къабарты-Малкъар Республиканы Жарашдыруучу судьялары ишлерин жалчытыууу службысы официальной сайтада (www.msudrf.ru) эмда жарашдыруучу судьяла олтурган мекямлары стендлеринде сюдге тарыгъууу кыалай жарашдырыргъа эмда берирге, анга не документле къошаргъа керек болгъаныны юсюнден толу хабар билдиреди, ол документлени юлгюлерин да кёргозтеди.

Басмагъа **ТЕКУЛАНЫ Хауа** жарашдырганды.

Прокуратура

Хыйлачыла

КъМР-ни прокуратурасы кредитле алгъанда хыйлалыкъ этилгенин ачыкълаганды. КъМР-ни прокуратура орунбасары Артур Махов төрт адамдан кыралган аманлыккы къауумну келечилерин РФ-ни Уголовный кодексини 159-чу статьясына 4-чо кесегине бузукълукъ этгенлери ючюн төрлеуно тюзге санаганды. Ала кыралган аманлыккы къауумну санында хыйлалыкъ этгенлери нешикли барды.

Прокуратураны пресс-службасындан бизге билдиргенлерича, төрленгенле фитналыкъ этерге алгъадан да келишгенди. «Мегалит» эмда «Бастюн» предприятялары башчылары Нальчикде «ОТП Банк» ачык акционер обществону келечилери бла бирге ишлеуно юсюнден келишимге кыол салгандыла. Анга тийишлиликке предприятялагъа товарларын кредитге сатаргъа эркинлик берилгенди, алагъа алыууладан банка электронный халда заявлиялана жазарча мадарла да этилгенди.

Предприниматель уа 114 адамны атындан жалган документле хазырлап, аланы банка бергенди. Алай бла 2012 жылда октябрь айдан 2013 жылда январьгъа дери бу предприятяларыны сётларына 14,1 миллион сом ётдюрюлгенди. Ала бу аханы юлешип, кеслерине таплыккъа кыоратхандыла.

Бир айдан банка кредитле арха кыйтарылмагъанлары ючюн документлени тинтип башлаганды. Ала аха берилген адамла республикада жашамагъанлары, паспортлары, суратлары, жашаган жерлерини юслеринден информация да жалган болгъанларын тохташдыргандыла. Ал кезиуде банкны ишклигин туудурмаз ючюн а, төрленгенле болмаган адамлары атларын орамлада терминаладан кредитни алгъанлары ючюн 500 минг сомну төленгенди.

Уголовный иш Нальчикни шахар сюдоюне берилгенди. Төрленгенле бузукълукъ этгенлери нешикли берилгенди, аханы кыйтармагъандыла. Аланы терклиринен сюд тохташдырса, он жылы тюремде туурурга эмда миллион сом тазир төлерге деген оноу чыгарылыргъа боллукъду.

Бизни корр.

ТИНТИУЛЕ

Узак ёмюрлюкню жашырынлыклары

Керекли юйретиуде **1. Иги тукъумлукъ.** Сизни ата-анагъыз, аладан бири неда ынагъыз-аппагъыз кеп жашаган эселе.

2. Аш-азыккы оздурмай ашау. Тахта кетелени, жемшленени не къадар кеп, этни бла татлы затланы уа не къадар аз, чегиле бла аш орун да саулыккы болсунла, микрофлоралары да мардада эм тап болсунла.

3. Дайым да коч-кыарыу керекли ишле бла кюрешигиз, спорт бла да, бир да болмаса, кюн сайын 40 минут тири атлам бла жюрюноз.

4. Стрессге къаты къажуу туругъуз, сагъыш этип турунуу кыоюгуз, сиз себеплик эталмазлыкъ затланы унутугъуз.

5. Жашауу иши. Сизни жюрегигиз тартынган, сюйген ишигиз болур. Олду сизни келлендирлик да, алгъа итиндирлик да.

«Бизни араларыбызда башха планеталадан келгенле бардыла»

Дунианы кыралларыны алимлири бир - бирле 100 эм андан кеп жыл кыалай жашагъанларын ачыкъларгъа кюрешедиле.

Италида кеп жашагъанла, башха кыралла бла тенгледиргенде, иги да асламдыла: 4-5 минг адамдан бири (дунида уа 10 мингден бири. Ред.) -дегенди, алгъараклада Сочиде бардырылган халкъла аралы конференцияда Болонияны университетини профессору Клаудио Франчески.

Ол дуняда бек улугъа саналгъан тинтиуно бардырганды: кеп жашаган италиячыладан 16 мингиси бла ушакъ этгенди.

Кеп жашауу жашырынлыкъ-

ын асламысында гени жашырынлыккы ачыкълау кёргозгенди. «Бизни бла тенгледиргенде, кеп жашагъанла башха планеталадан келгенле ушакъдыла», - деп, лакъырда этеди алилле. Жюз жыл жашагъанлары санларында кыартлыкъ бла байламлы кыйын аурууладан адамны кыоруулагъан генле бардыла, ала болмаса, адамла ёлюп кетедиле.

«Сёз ючюн, жюрекни эм къан тамырлары кыоруулау бла байламлы гени тапхандыла, - деп ангълатханды Клаудио Франчески «Комсомольская правда» корреспондентине.

Алай эсе да, Россейде генетика не болгъанын тинтиуно багъасы 30 минг сомду, аны бардырыккы экспертни да тынч табарлыкъ туйюлсюз. Болсада адамны санын кыоруулауучу генле адамны сабийлерине, учунларына ёте баргъанлары уа шартды.

-Атала, анала аслам жашагъанла эселе, алай болуп турганлай ажмылы, жугъуучу ауруудан неда башха кыартлыкъ бла байламлы болмагъан сылтау бла ёлген эселе, аланы сабийлери 100-жыллыкъ чекден ётериклерине сёз да жокъду, ыналаны, аппаланы кеп жашагъанларын да эсге алсакъ, - дегенди Гарвард университетини медицина школу профессору Вадим Гладышев.

Ата-анала иги жашауу болсала, аланы туудукъларыны, учунларыны жашаулары, башхала бла тенгледиргенде, 25-30 процентге узун боллукъдула.

Эй, бактерияла, кыйдасыз?

-Бизни тинтиулерибизге къатышхан жюзжыллыкъланы

чегилерини микрофлораларында, башхаланыкъыла бла тенгледиргенде, арталлыда башха энчиликле тапханбыз. Адамны чегилеринде бек кеп бактерия жашайды, ала витаминени кырайддыла, жугъуучу ауруулагъа къажуу кюрешрик кючюно бердиле неда кеслери токсинле чыгарадыла. Кеп жашыланы жашагъанлары чархларында жаралуу бактерияла да кеп боладыла, -дегенди Клаудио Франчески.

Чегиледе микрофлораны бек тийишисине жетдирик - аш-азыккыды. Клаудио Франческини айтханына кере, жерле аралы тенгиздеги диетадан игиси дуния башында жокъду.

-Оливка жау, чабакъ, кеп тюрлю жемешле - ала жашлыккы эне жашуу кючюно шауданларыдыла! «Жюзжыллыкъ адамны жашуу жорукълары» деген кеп болмай чыккъан фильмини эксперти Вадим Гладышев былай айтханды: «АБШ-да кеп жашагъанлары тинтенде, аланы асламысы битим ашарыккы хыйрылган тургъанлары ачыкъланганды, - деп.

Адам белугу кеп болгъан (этден, сютден этилген) аш-азыккы ашай эсе, клеткала ёсерге эм кёбейирге итине-диле. Абадан кезиуде уа ала кыартайыну терклендиредиле.

Иги кёллюк

-Мен бир заманда да бош турмайма. Ююно бир къатысындан башхасына барама, букуну сыйгама, койюзлени пелесок бла тазаалама, -дейди 100-жыллыкъ американы Элси Макклалам.

-Кыйын ишлени тамамлауду хар заманда да кыартлыккъга

къажуу эм жашауу узайтуу, -дегенди Альберт Эйнштейн аты медицина колледжини геронтология институтуну директору Нир Барзилай.

Бир жанын алып кыарасакъ, спорт бла кюрешгенле неда башха тири зат этгенле (сёз ючюн, июнн жыйышдыргъанла) биз терк солубуз, кислородну кеп хайырланабыз, ол тюрленгенде, бек аслам энчи радикалла кыураладыла, ала уа, специалистлени айтханына кере, клеткагъа заран тюрюредиле.

Башха айтсакъ, чархыбызны «жарыстадыла». Сёз былайда къыска жасынуу юсюнден барады, ол а, тохташдырылгъанына кере, клеткалары кючлейди, аланы тюзмюлюклерин игилендиреди. Ахырында адамны чархыны кыоруулау кючю кыаруланады, ол а кыартайыну азайтады.

Психологла уа кеп жашаргъа насылпланы эм келе тургъан заманга къууанып кыарагъанлары сюедиле, дейдиле.

-Кеп жылланы жашагъанлары бир иги ышанлары барды - жашауу узайтуугъа итинилери, -дегенди Вадим Гладышев. Аны айтханына кере, 103 жылны жашагъан Луи Шарпентьек битеу жашауунда, не болса да, бир зат этерге кюрешип турганды. Ол киласагъа иконостас кыураганды, шёндө да кюн сайын суратла ишлеп, дизайн бла кюрешеди.

Къыска айтсакъ, кюн сайын къууанчылы болгъан, сюйген ишлери бла кюрешген адамла кеп жашайдыла.

«Комсомольская правда» газет.

Жол

Бузукълукъла жууапха тартылгъанлы

Жолда жюрюноу кыоруусузулугъун жалчытыр мурат бла КъМР-де УГИБД-ны инспекторлары «Бахус. Праволары болмаган водител» деген профилактика операция бардыргандыла. Ол кеф болган водителлери эмда транспортну жюрютюрге эркинликлери болмагъанлай руль артына олтургъанлары ачыкълар мурат бла кыуралганды.

УГИБД-дан бизге билдиргенлерича, операцияны кезиюнде 187 административ аманлыкъ ачыкъланганды. Ол санда 40 кеф водител эмда 34 адам праволары болмай транспортну жюрютгенлери тохташдырылганды.

Битеу бузукълукъла жууапха тартылгандыла.

Бизни корр.

БЛОГ - ТУР

Шадхурей кёллени айбат жагьаларында

Кёп болмай блогерлени кьаууму Зольск районну Шадхурей кёллеринде болгандыла. Былайда 1971 жылда «Земля Санникова» деген белгили кинону талай кесеги тюшюрюлгенди.

Бу магьаналы ишни, Каменность элни администрациясыны башчысы Альберд Балагов болушуп, КьМКЪУ-ну студент совети кьураганды. Блогерлени биргелерине ол күн бу жерлени табийгьатын, тарыхын да иги билген орус

генов айланганды.

Мында жаш адамла биринчи кере болсала да, сокьуранмагьандыла. Жашил бла кёксюл тюрсюнлю кёлле тау жайлыкьланы арасында орналгьанлары алагьа бютун да бек энчи ариулукь береди.

жюз метрге жетеди, сууларын-да төрт тюрлю чабакь жюзеди.

Жаш адамла, табийгьатны ариулугьундан сора да, кёп сейир хапарла эшитгендиле, ол шарт аланы бютунда миллет оюнлагьа, жыргьа, тойгьа, ат чаришге кёллендиргенди.

география ошествону члени эм «Додо клуб» деген сабий экология жамауат организацианы таматасы Муаед Мальсур-

Кёлле жангыз да эки боладыла. Аланы мурдорлары (карстовый) тытыр ташладан кьуралады, теренликлери юч

Студент советни председатели Азамат Люев билдиргеннге кёре, быллай жумуш бир кьауум магьананы тутады.

Республиканы бир-бир жерлери, сьз ючюн, Зольск район туристлени маршрутларыннан айырылып кьалгьанды.

Аны себепли кьонакьланы сейирлерин кьозгьар ючюн, Интернетде кёбюрек эм толуракь билдириуле, хапарла жазаргьа керекди. Экинчиден, блог –тур бла бирге «Зелёная территория» деген экология проектни да башлагьанбыз. Келир заманда жашагьан эллерине сансыз болмагьан жаш адамланы бирге бириктирип, табийгьатны сакьлау бла байламлы ишге тынгылы эс бурургьа мурат этебиз, дейди ол.

ЖАНАТАЙЛАНЫ Мадина,
КьМР-ни Басма эмда асламлы коммуникацияла жаны бла кьырал комитетини пресс- службасы.

ШАХМАТЛА

Турнирле кьууанч халда ётедиле

Кёп болмай, Сабийлени кьоруулауу халкьла аралы кюнюне жоралап, Нальчикни «Ладья» шахмат-шашка клубунда төрели блиц-турнир бардырылгьанды. Эришулеге республиканы районларыннан бла шахарларыннан 104 жаш спортчу кьатышханды. Ала жыл санларына кёре ючге бёлюнгендиле эмда тогьуз биринчи жер ючюн ойнагьандыла.

Жылгьа планнга кёре шахматладан бла шашкаладан 42 турнир бардырабыз. Жайгьа аладан онекиси тошедиле. 1-чи июньда не заманда да эришуле энчи кьууанч халда ётедиле. Ол күн жыйылгьанлагьа деп конфетле эм башха саугьала да алабыз, гитче, улуу да заманларын зауукьлу ёдюрөдиле, -дейди республикада шахмат эм шашка оюнланы федерациясыны президенти Мажмудин Кармов.

Он жыллары толгьанланы арасында финалда Аделина Бжахова хорлагьанды. Чаналаны Рамазан экинчи эм Александр Мотрусь ючюнчю

жерге чыкьгьандыла. Онтёрт-жыллыкьладан Токьлуланы Осман-биринчи, Тхамоков Амир-экинчи эм Горойланы Мухамед ючюнчю жерлени алгьандыла. Абаданланы араларында Токьмакьланы Дана-биринчи, Александр Зурман-экинчи эм Динара Пшихачева ючюнчю жерде тохтагьанды.

Шашкаладан он жыллары толгьанлада Саид Мафедзев-биринчи, Аделина Жилова-

экинчи, Алихан Кармоков а ючюнчю болгьанды.

Онтёртжыллыкькланы араларында Жанна Ворокова-биринчи, Инал Муртазов-экинчи эм Алихан Калиянов ючюнчю жерле алгьандыла. Абаданлада кьызланы араларында Сабина Тарканова, жашладан а Аликаланы Мухтар биринчи жерлеге чыкьгьандыла.

КУРДАНЛАНЫ Сюлемен.

Жандауурлукь

Полициячыла саугьала келтиргендиле

Элбрус районда ведомство-дан тышында охрананы кьуллукьчулары Сабийлени кьоруулауу халкьла аралы кюнюне аллында саулукьлары осал болгьан балачыкьла тургьан 3-чю номерли интернатда, ол Нальчикде орналынды, кьонакьда болгьандыла. Полициячыла саугьасыз келмегендиле. Мында тургьанла школну тийресин тап халда тутаргьа, терекчикле, гюлле орнатыргьа, алагьа кьараргьа бек суйгенлерин билип, алагьа башха да ишлерча кереклени келтиргендиле. Татлы ашла да келтиргендиле кьонакьла.

Интернатны директоруну

кьуллугьун толтургьан Понежева бла ушакьда ведомстводан тышында охрананы полициячылары быллай окьуу учреждени-ялада дайым да болгьанларын, алада жандауурлукь акцияланы жюрөк ыразылыкьда бардыргьанларын айтхандыла.

Устазла уа элбрусчу полициячылагьа ыспас эте, ала не тюрлю болушлукьгьа да ыразы болгьанларын билдиргендиле: аш-азыкьгьа, гигиена бла байламлы затлагьа. Алай неден да багьалы уа ала унутлмагьанларында болгьанын чертгендиле.

Бизни корр.

ПРОКАТ ШАТРОВ

Шатер (4x5, 4x8, 5x8, 5x9, 5x10)
Снабжение со сплитом 2м. Витт.
Оборудование
поддуха газовой «Грибон»
Кухня с системой подогрева
и охлаждением воды

тел. 8(903) 426-68-68

Баш редактор АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

БЕППАЙЛАНЫ Муталип
(баш редакторну орунбасары)

КЬОНАКЬЛАНЫ Хасан
(баш редакторну орунбасары)

ТОКЬЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь)

ТЕКУЛАНЫ Хауа (жамауат-политика бёлюмюне таматасы)

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин кьоруулауу жаны бла Кьабарты-Малкьар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагьа КьМР-ни Басма эмда асламлы коммуникацияла жаны бла кьырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет «Тетраграф» ООО-ну типографиясында басмалайынды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Номерге графике кёре 19.00 сагьатда кьол салынады. 20.00 сагьатда кьол салынгьанды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЬАРГЬАНЛА:

Жангоразланы Нажабат - дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфья - жууаплы секретарьны орунбасары; Акушуланы Феруза - (5, 6, 7, 8-чи бетле), Зезаланы Лида (1, 2, 3, 4-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 2640 экз. Заказ № 1111

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспект, 5
электронный почтасы:
elbor_50@mail.ru